

i wywodzących się od jego imienia miejscowościach (Ambrożewo w woj. płockim, Ambrożów w woj. Kieleckim).

Całość obrad podsumował ks. dr S. Longosz dziękując zagranicznym i polskim prelegentom za przygotowanie i wygłoszenie referatów, uczestnikom reprezentującym prawie całą Polskę za obecność, środkom przekazu za bieżące informowanie o przebiegu obrad, a studentom za pomoc i obsługę sympozjum. Odczytał też nadesłane telegramy z życzeniami pomyślnych obrad: od ks. kard. Henryka Gulbinowicza i ks. bpa Edwarda Białogłowskiego, od zagranicznych ośrodków patrystycznych: ks. rektora Augustinianum – prof. Vittorino Grossiego, dyrektora Instytutu „Sources Chrétiennes – prof. D. Bertranda, sekretarza generalnego Association Internationale dtudes Patristiques – prof. Angelo di Berardino, sekretarza Canadian Society of Patristic Studies – prof. A. Valевичiusa (Fakultet Teologiczny z Sherbrooke). Zaznaczył też, że sympozjum to, zorganizowane na zakończenie Roku Ambrożyjskiego, przybliżyło, jak się wydaje, zgodnie z życzeniem Jana Pawła II, postać zmarłego przed 1600 laty Biskupa Mediolanu również i w Polsce oraz włączyło nas w światowe obchody tego Jubileuszu. Uświadomiło nam ono również polski wkład w poznanie myśli tego Wielkiego Doktora Kościoła. Zauważył, że zarówno to sympozjum, jak i obchodzony Jubileusz, przyczynią się zapewne do dalszego ożywienia studiów nad tą postacią oraz zaowocują kolejnymi pracami dyplomowymi, publikacjami i nowymi przekładami pism ambrożyjskich. Zapowiedział wreszcie, że materiały tego sympozjum zostaną opublikowane w całości w 34 – tomie „Vox Patrum”.

Ks. Stanisław Longosz

10. MIĘDZYNARODOWY KONGRES STUDIÓW AMBROŻJAŃSKICH

(W 1600 rocznicę śmierci św. Ambrożego, Mediolan, 4-11 IV 1997)

Ojciec święty Jan Paweł II ogłosił rok 1997 Rokiem Ambrożyjskim. Z tej okazji wydał specjalny List Apostolski *Operosam diem*, w którym wskazał na ogrom zasług tego Wielkiego Doktora Kościoła dla cywilizacji Zachodu. Z oczywistych względów obchody jubileuszowe miały szczególny charakter w Mediolanie, gdzie działał on najpierw jako gubernator, a następnie (od 397 r.) jako biskup tamtejszego Kościoła. Jego działalność, zarówno jako gubernatora, jak i biskupa, wycisnęła duże piętno w historii Kościoła i Cesarstwa. Wytoczył on bowiem uniwersalne linie aktywności duszpasterskiej, których aktualność jest trwała i nieprzemijająca. Przejawiał niezwykle dynamizm, ciągle poszerzając swą wiedzę dogmatyczną i ascetyczną. Można więc mówić o jego autoformacji permanentnej, do jakiej zachęcają dziś dokumenty Kościoła,

szczególnie Synod Biskupów z 1989 roku oraz Encyklika Jana Pawła II *Pastores dabo vobis*. Ważnym elementem działalności Ambrożego była umiejętność kształtowania dynamicznego środowiska ludzi doskonalących się duchowo, którzy z kolei wywierali wpływ świadectwem swego życia w Chrystusowej prawdzie na innych wiernych. Przykładem tego może być historia św. Augustyna, który zdaniem A. Trap nawrócił się nie tyle pod wpływem samych kazań Ambrożego, co atmosfery panującej w Kościele mediolańskim, a wytworzonej przez jej biskupa. Zatraskany jako duszpasterz o sprawy Kościoła wykazywał w swym nauczaniu także zainteresowanie problemami życia społecznego w państwie, którego chrześcijanie byli pełnoprawnymi obywatelami. W walce o dobro wiernych był nieustraszony i nieugięty, o czym świadczą liczne interwencje, nawet o charakterze politycznym. Nie obawiał się, że mogłyby one osłabić jego pozycję, bowiem troskę o Kościół i pomyślność Ojczyzny stawiał nade wszystko.

Nie dziwi więc ciągle ogromne zainteresowanie tym wielkim Świętym. W dniach od 4 do 11 kwietnia 1997 roku odbył się w Mediolanie Międzynarodowy Kongres poświęcony św. Ambrożemu i jego działalności. Uczestniczyło w nim, oprócz licznych słuchaczy z Mediolanu, ponad 50 uczonych z całej Europy. Uczestników Kongresu przywitał metropolita Mediolanu kard. Karol Maria Martini, który w swym przemówieniu przedstawił znaczenie Ambrożego dla Mediolanu w obecnym czasie. Przy tej okazji zaprosił do współpracy obecnych na sali przedstawicieli władz państwowych i samorządowych prowincji i regionu Lombardii w odkrywaniu skarbów myśli i nauki wielkiego Biskupa miasta.

Program Kongresu podzielono merytorycznie na cztery podstawowe bloki tematyczne: łącznie przedstawiono 20 referatów i 22 komunikaty. W niniejszym sprawozdaniu przywołane zostaną tylko niektóre z nich.

Wystąpienia w pierwszym bloku ukazywały osobę Ambrożego na tle epoki. L. Cracco Rugini w swym referacie (*Il 397: l'anno della morte di Ambrogio*) ukazała dramatyzm wydarzeń w roku śmierci Ambrożego: wskazała na niebezpieczeństwa dla Kościoła, jakie niosła ze sobą jego śmierć w kontekście historycznych zawirowań, ogarniających cesarstwo rzymskie. Następnie G. Vison (*Lo status quaestionis della ricerca ambrosiana*) ukazał podstawowe kierunki badań prowadzonych w różnych środowiskach nad spuścizną ambrożyjańską: zasygnalizował brak opracowań przedstawiających Ambrożego jako duszpasterza. M. Sordi (*I rapporti di Ambrogio con gli imperatori del suo tempo*) ukazała w swym referacie wkład Ambrożego w kształtowanie nauki Kościoła na temat stosunków państwo-Kościół. Z kolei P. Siniscalco (*Sant' Ambrogio e la Chiesa Romana*) przedstawił świadectwa z dzieł Ambrożego, z których jednoznacznie wynika jego postawa wobec Biskupa Rzymu: mimo faktycznej dominacji Mediolanu - jako miejsca rezydencji dworu cesarskiego nad Rzymem i w związku z tym uprzywilejowanej pozycji biskupa tego miasta - Ambroży bez dwuznaczności wzywał wszystkich biskupów, zarówno Wschodu, jak i Za-

chodu, do uznawania nadrzędnej roli Biskupa Rzymu, ze względu na miejsce męczeństwa apostołów Piotra i Pawła. Natomiast W.H.C. Frend (*St. Ambrose and other Churches*) ukazał relacje Ambrożego z innymi Kościołami, z wyłączeniem Rzymu. Na szczególną uwagę zasługiwał referat M. Zelzer (*Zur Chronologie der Werke des Ambrosius. Überblick über die Forschung von 1974-1997*) z Austriackiej Akademii Nauk. Ta znana w świecie patrologów uczona od lat zajmuje się epistologafią Ambrożego. W swoim wystąpieniu potwierdziła, co odnotowałem z wielką satysfakcją, moje wyniki badań nad św. Ambrożym (*Św. Ambroży jako duszpasterz w świetle ekshortacji pastoralnych*, Lublin 1996), a mianowicie, że był on nie tylko opatrnościowym wręcz biskupem dla Mediolanu w tamtych czasach, ale także zdawał sobie sprawę z roli, jaką przyjdzie mu odegrać w historii Kościoła i w tworzeniu „nowej Europy”. Publikując swe listy wprowadzał w nich korekty w istniejącej już korespondencji, kształtując w ten sposób świadomie pewnego rodzaju „wzór doskonałego duszpasterza” dla przyszłych pokoleń. Lektura tych listów nie tyle więc daje możliwość lepszego poznania osoby autora, ile raczej jest świadectwem jego troski o przyszłość Kościoła i Ojczyzny.

Historyczny blok referatów zakończył tzw. dzień archeologiczny. Przed południem wygłoszono kilka referatów, które miały przybliżyć uczestnikom kongresu najnowsze badania nad architekturą sakralną Mediolanu w czasach św. Ambrożego. Referaty wiodące na ten temat wygłosili: M. Mirabella Roberti oraz S. Lussuardi Siena, między którymi doszło do burzliwej dyskusji. Dotyczyła ona interpretacji najnowszych odkryć, z którymi zapoznano nas w czasie zwiedzania omawianych wcześniej obiektów. Prof. Siena, kierująca wykopaliskami prowadzonymi pod katedrą mediolańską, zaprezentowała rewelacyjne odkrycia nie znanych dotychczas obiektów sakralnych, z których korzystał św. Ambroży, oraz przedstawiła ich interpretację. Dotyczyło to szczególnie miejsca baptysterium, w którym Ambroży mógł udzielać sakramentu chrztu (m.in. Augustynowi) oraz lokalizacji tzw. bazyliki nowej.

Drugi blok tematyczny poświęcony był Ambrożemu jako duszpasterzowi. Wiodący referat wygłosił prof. E. Dassman (*Pastorale Anliegen bei Ambrosius von Mailand*). Jego dopełnieniem był komunikat autora niniejszego sprawozdania (*Un motivo delle esortazioni pastorali di Ambrogio*), ukazujący rolę kultu relikwii w nauczaniu Ambrożego. G. Madec (*La centralité du Christ dans la spiritualité d'Ambroise*) wskazał na chrystocentryzm w duchowości Ambrożego: nasz autor konsekwentnie stawiał Chrystusa w centrum swego życia oraz życia Kościoła Mediolańskiego. Ukazywał Go jako cel, wzór do naśladowania oraz nadrzędny motyw podejmowania trudów doskonalenia chrześcijańskiego.

Referaty z trzeciego bloku tematycznego poświęcone były najnowszym badaniom nad metodą egzegetyczną, stosowaną przez Ambrożego, oraz jego stosunku do literatury klasycznej. W tym bloku na uwagę zasługuje wystąpienie H. Savona (*Ambroise lecteur d'Origène*), który przedstawił wpływ pism Ory-

gena na metodę egzegetyczną naszego autora. Ambroży, który w momencie wybrania go na biskupa był jeszcze katechumenem, przygotowując swe homilie obficie czerpał z nauki Ojców Kościoła Greckiego. Przedmiotem wielu badań i publikacji jest stosunek Ambrożego do filozofii oraz literatury klasycznej. Temat ten podjęty został w referatach przez L.F. Pizzolato (*Ambrogio e la retorica: le finalità del discorso*) oraz I. Gualandri (*Il lessico di Ambrogio: problemi e prospettive di ricerca*). W pierwszym wskazano na istotne różnice między sposobami zastosowania retoryki przez Ambrożego i Augustyna. W drugim skoncentrowano się bardziej na różnorodności słownictwa stosowanego przez Ambrożego. Autorka referatu przedstawiła w trzech punktach, w jaki sposób Ambroży korzystał z dorobku leksykalnego kultury greckiej, łacińskiej i wreszcie z tekstów biblijnych. B. Moroni (*Lessico teologico per un destinatario imperiale*) ukazał zastosowanie terminologii prawniczej i urzędowej (etykieta) na dworze cesarskim w *De fide* Ambrożego. A.V. Nazzaro (*Incidenza biblico-cristiana e classica nella coerenza delle immagini ambrosiane*) wskazał na nadzwyczajną zdolność Ambrożego w twórczym korzystaniu z dorobku zarówno kultury klasycznej, pogańskiej, jak i chrześcijańskiej. Ten wielki Biskup, mając wśród słuchaczy swych kazań ludzi o różnym poziomie wykształcenia, a także różnych religii, umiejętnie odwoływał się do tych argumentów, które były dla nich zrozumiałe i do zaakceptowania.

Czwarty wreszcie blok tematyczny poświęcony był obecności myśli ambrożyjskiej w teologii późniejszej. R. Crose („*Summae auctoritatis magister - the influence of St. Ambrose in medieval theology*”) przedstawił wpływ nauki Ambrożego na teologię średniowieczną, natomiast G. Zecchini (*Ambrogio nella tradizione storiografica tardoantica*) ukazał świadectwa historiografii, w których Ambroży ukazywany jest jako *defensor Ecclesiae*. Przywołał m.in. świadectwa z nauczania papieży, Leona Wielkiego i Gelazego I. Z kolei C. Pasini (*Ambrogio nella teologia posteriore greca. Un'indagine nei secoli V e VI*) wskazał na obecność myśli ambrożyjskiej w późniejszej teologii Kościoła Wschodniego. To, że w pismach Ojców Kościoła Wschodniego znajdują się cytaty pisarza łacińskiego, należy do rzadkości. Wskazuje to niewątpliwie, że autorytet Ambrożego był wyjątkowy.

Obrady Kongresu zakończyło wystąpienie J. Fontaine (*En quel sens peut-on parler d'un «classicisme ambrosien?»*), w którym syntetycznie przedstawił dotychczasowe badania nad spuścizną teologiczną Ambrożego, ukazując jego ciągłą aktualność. Omówiony Kongres ma również dodatkowe znaczenie dla lepszego poznawania myśli Ambrożego także w naszej Ojczyźnie. Wielu bowiem z profesorów wygłaszających tam referaty przyjęło zaproszenie do udziału w Sympozjum Ambrożyjskim w Lublinie, które odbędzie się w dniach 25-26 listopada 1997 roku w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.